

УДК 323.2:321.7

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-2\(78\)-17](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-2(78)-17)

Олександр НЕЧАЙ

аспірант кафедри політології та загальноправових дисциплін,
Національний університет «Запорізька політехніка»,
pescajoleksandr0@gmail.com
ORCID: 0009-0009-4865-4365

Владислав ВОЛОБУЄВ

кандидат філософських наук, доцент кафедри політології та загальноправових дисциплін,
Національний університет «Запорізька політехніка»,
mcmarvel44@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2515-7878

РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ФОРМУВАННІ ЕФЕКТИВНИХ ВЛАДНИХ РІШЕНЬ ПІД ЧАС ДЕМОКРАТИЧНОГО ТРАНЗИТУ

У статті досліджується роль громадянського суспільства у формуванні ефективних владних рішень під час демократичного транзиту – складного процесу переходу від авторитарних чи гібридних режимів до демократичних інститутів із верховенством права та свободою слова. Громадянське суспільство, що охоплює неурядові організації, активістів, незалежні медіа та волонтерські ініціативи, відіграє ключову роль як посередник між державою та суспільством, забезпечуючи прозорість, підзвітність і залучення громадян до політичних процесів. У період трансформації, коли державні інститути є слабкими, а суспільна довіра до влади низькою, громадянське суспільство стає каталізатором реформ, артикулюючи суспільні потреби та контролюючи виконання владних рішень. На основі аналізу теоретичних концепцій виділено чотири основні функції громадянського суспільства: контроль за діяльністю уряду для запобігання корупції, представництво інтересів маргіналізованих груп для забезпечення інклюзивності, мобілізація громадян для підтримки демократичних процесів і надання експертних рекомендацій для компенсації інституційної слабкості.

Запропоновано модель, яка систематизує ці функції, контекст демократичного транзиту, виклики (репресивні заходи, фрагментація суспільства, обмежені ресурси, спадщина авторитарного минулого) та результати діяльності, що оцінюються через прозорість, інклюзивність і легітимність владних рішень. Для посилення ролі громадянського суспільства необхідні правові гарантії свободи діяльності, прозоре фінансування через міжнародні гранти, розвиток інституційної спроможності шляхом навчання активістів і створення мереж співпраці, а також залучення молоді для забезпечення сталості реформ.

У висновках підкреслюється, що громадянське суспільство є незамінним рушієм демократичних трансформацій, однак брак цілісних досліджень локальних контекстів, впливу гібридних режимів, де демократичні та авторитарні практики співіснують, а також економічних трансформацій і ролі цифрових технологій у формуванні нових форм громадянської участі вказує на перспективні напрямки для подальшого аналізу.

Ключові слова: громадянське суспільство, демократичний транзит, владні рішення, прозорість, підзвітність, інклюзивність, легітимність, реформи, контроль за владою, представництво інтересів, мобілізація громадян, неурядові організації, волонтерські ініціативи, цифрові технології, воєнний контекст, правові гарантії, фінансування, інституційна спроможність, гібридні режими.

Oleksandr Nechay, Vladyslav Volobuiev. THE ROLE OF CIVIL SOCIETY IN SHAPING EFFECTIVE GOVERNANCE DECISIONS DURING DEMOCRATIC TRANSITION

The article examines the role of civil society in shaping effective governance decisions during democratic transition—a complex process of moving from authoritarian or hybrid regimes to democratic institutions characterized by the rule of law and freedom of speech. Civil society, encompassing non-governmental organizations, activists, independent media, and volunteer initiatives, plays a pivotal role as a mediator between the state and society, ensuring transparency, accountability, and citizen engagement in political processes. During periods of transformation, when state institutions are weak and public trust in authorities is low, civil society acts as a catalyst for reforms, articulating societal needs and overseeing the implementation of governance decisions. Based on an analysis of theoretical concepts, four key functions of civil society are identified: monitoring government activities to prevent corruption, representing the interests of marginalized groups to ensure inclusivity, mobilizing citizens to support democratic processes, and providing expert recommendations to compensate for institutional weaknesses.

A model is proposed that systematizes these functions, the context of democratic transition, challenges (repressive measures, societal fragmentation, limited resources, and the legacy of an authoritarian past), and outcomes evaluated through the transparency, inclusivity, and legitimacy of governance decisions. To strengthen the role of civil society, legal guarantees for freedom of activity, transparent funding through international grants, capacity-building through activist training and collaborative networks, and youth engagement to ensure the sustainability of reforms are essential.

The conclusions emphasize that civil society is an indispensable driver of democratic transformations. However, the lack of comprehensive studies on local contexts, the impact of hybrid regimes where democratic and authoritarian practices coexist, economic transformations, and the role of digital technologies in shaping new forms of civic participation highlights promising directions for further analysis.

Key words: *civil society, democratic transition, governance decisions, transparency, accountability, inclusivity, legitimacy, reforms, government oversight, interest representation, citizen mobilization, non-governmental organizations, volunteer initiatives, digital technologies, conflict context, legal guarantees, funding, institutional capacity, hybrid regimes.*

Постановка проблеми. Демократичний транзит, як процес переходу від авторитарних чи гібридних режимів до демократичних інститутів, характеризується не лише реформуванням державних структур, але й активізацією громадянського суспільства, яке відіграє ключову роль у формуванні легітимних і ефективних владних рішень. Громадянське суспільство, що включає неурядові організації, активістів, медіа та волонтерські ініціативи, виступає посередником між владою та громадянами, сприяючи прозорості, підзвітності та залученню суспільства до політичних процесів. В умовах демократичного транзиту, коли інститути часто є слабкими, а довіра до влади низькою, громадянське суспільство стає каталізатором реформ і стабільності.

У країнах, що переживають демократичний транзит, таких як Україна, громадянське суспільство відіграє вирішальну роль у підтримці реформ, особливо в умовах українсько-російської війни, що триває з 2014 року. Волонтерські ініціативи та громадські кампанії в Україні сприяли мобілізації ресурсів для Збройних Сил і тиску на владу щодо антикорупційних реформ. Розвиток цифрових технологій, зокрема соціальних мереж і платформ на кшталт «Дія», розширює можливості громадянського суспільства впливати на владні рішення. Глобальні виклики, такі як популізм і дезінформація, підкреслюють необхідність аналізу ролі громадянського суспільства у забезпеченні демократичної якості рішень. В Україні низька інституційна довіра, зумовлена історичними кризами та воєнним контекстом, робить громадянське суспільство важливим чинником легітимності влади.

Проблемна ситуація полягає в тому, що, попри значний потенціал громадянського суспільства, його вплив на владні рішення в умовах демократичного транзиту часто є обмеженим через слабкість інституційних механізмів взаємодії з владою, фрагментацію громадських ініціатив і тиск зовнішніх чинників, таких як війна чи економічна нестабільність. В Україні, наприклад, хоча громадянське суспільство активно підтримує реформи, брак системної координації між ГО та державою знижує ефективність цього впливу. Крім того, недостатньо досліджено, як воєнний контекст

і цифрові технології змінюють роль громадянського суспільства у формуванні владних рішень.

Аналіз останніх досліджень. М. Калдор досліджує роль глобального громадянського суспільства у формуванні демократичних процесів та протидії конфліктам. Він підкреслює, як транснаціональні мережі громадянського суспільства сприяють демократизації через адвокацію та діалог [13]. П. Еванс у своїй концепції «вбудованої автономії» пояснює, як громадянське суспільство взаємодіє з державними інститутами для створення ефективних політик, що є ключовим для демократичного транзиту [8]. Ш. Місак у своїх дослідженнях демократії, зокрема в контексті прагматизму, аналізує роль громадянського суспільства у створенні публічних просторів для дискусій, що сприяють демократичному прийняттю рішень [15].

А. Степен досліджував, як громадянське суспільство в країнах Латинської Америки та Східної Європи сприяє демократичним реформам, стримуючи вплив військових і авторитарних структур [19]. С. Тарроу аналізує роль соціальних рухів і громадянського суспільства у мобілізації громадян для демократичних змін, зокрема в контексті посткомуністичних країн [20]. Ч. Тіллі досліджував громадянське суспільство через призму соціальних рухів. У своїх працях він вивчає, як колективні дії громадян сприяють демократичним трансформаціям у періоди політичних змін [21]. Е.-М. Слотер аналізував роль недержавних акторів, включно з громадянським суспільством, у формуванні глобального врядування, що впливає на демократичні процеси в країнах, що трансформуються [18].

М. Кастельс аналізує роль громадянського суспільства в інформаційну еру, підкреслюючи, як цифрові мережі та громадські ініціативи сприяють демократичним змінам у період транзиту [3]. Н. Фрейзер аналізує роль громадянського суспільства у створенні контрпублічних сфер, які сприяють інклюзивності та справедливості в демократичних процесах [9].

А. Фунг вивчає, як громадянське суспільство через партисипативні механізми, такі як громадські форуми, впливає на ефективність

демократичного врядування [10]. Дж. Дризек в контексті концепції деліберативної демократії, підкреслює роль громадянського суспільства у створенні просторів для діалогу, що сприяють прийняттю обґрунтованих владних рішень [6]. Е. Остром у своїх працях, досліджувала, як громадянське суспільство через самокеровані спільноти сприяє ефективному управлінню ресурсами, що має значення для демократичних транзитів [16]. Б. Барбер акцентував на ролі громадянського суспільства у зміцненні партисипативної демократії, що є ключовим для країн, які переживають демократичні трансформації [1]. І. М. Янг описувала, як громадянське суспільство сприяє інклюзивності через залучення маргіналізованих груп до демократичних процесів, що є важливим для транзитних суспільств [22].

Громадянське суспільство є ключовим актором демократичного транзиту, сприяючи ефективним владним рішенням через контроль, мобілізацію, інклюзивність і діалог. Його здатність формувати прозорі, легітимні та інклюзивні політики залежить від подолання викликів, таких як державні обмеження чи суспільна фрагментація. Теоретичні концепції Калдор, Еванса, Місак, Дризига, Фрейзера, Янг та інших демонструють, що громадянське суспільство не лише компенсує слабкість державних інститутів, але й створює основу для сталого демократичного розвитку. Емпіричні приклади, проаналізовані Степенем, Тарроу і Тіллі, підтверджують, що успіх демократичних реформ залежить від активної участі громадян і співпраці з владою. Для максимізації впливу громадянського суспільства необхідні правові гарантії, прозоре фінансування та залучення маргіналізованих груп, що забезпечить стабільність і справедливість демократичного транзиту.

Разом з тим, більшість досліджень зосереджені на окремих аспектах, таких як соціальні рухи чи деліберативні практики, і не пропонують цілісної моделі, яка б інтегрувала локальні та глобальні фактори, а також довгострокові ефекти. Недостатньо уваги приділено впливу громадянського суспільства на економічні реформи чи його ролі в умовах гібридних режимів, де демократичні інститути співіснують із авторитарними практиками. Крім того, бракує порівняльного аналізу між різними регіонами, що ускладнює узагальнення висновків.

Тема ролі громадянського суспільства у формуванні ефективних владних рішень під час демократичного транзиту розкрита не в повній мірі, оскільки сучасні дослідження фрагментовані та зосереджені на окремих

аспектах, таких як мобілізація, діалог чи інклюзивність, без створення цілісної моделі. Концепції Калдор, Еванса, Місак, Дризига, Фрейзера, Янг та інших підкреслюють значення громадянського суспільства як посередника між державою та суспільством, що сприяє прозорості, легітимності та інклюзивності рішень. Проте брак уваги до локальних контекстів, гібридних режимів, економічних реформ і довгострокових ефектів обмежує глибину розуміння.

Мета статті. Метою статті є аналіз ролі громадянського суспільства у формуванні ефективних владних рішень під час демократичного транзиту.

Виклад основного матеріалу. Громадянське суспільство є центральним елементом демократичного транзиту, забезпечуючи зв'язок між державою та громадянами, сприяючи прозорості, легітимності та інклюзивності владних рішень. У період трансформації, коли інститути влади перебувають у стані реформування, а суспільна довіра до них часто є низькою, громадянське суспільство виконує функцію посередника, який артикулює суспільні потреби, контролює владу та мобілізує громадян для участі в політичних процесах. Цей текст досліджує механізми впливу громадянського суспільства на формування ефективних рішень, аналізує перешкоди, з якими воно стикається, та пропонує стратегії посилення його ролі, спираючись на теоретичні концепції та емпіричні приклади.

Громадянське суспільство охоплює широкий спектр акторів – від неурядових організацій і аналітичних центрів до активістів і незалежних медіа, які діють поза державним і комерційним контролем [5]. У контексті демократичного транзиту, що характеризується переходом від авторитарних структур до демократії з верховенством права та свободою слова, громадянське суспільство стає основою для стабілізації політичної системи [14]. Його здатність впливати на владні рішення базується на кількох ключових механізмах. Громадянське суспільство забезпечує контроль за діяльністю уряду, запобігаючи зловживанням і корупції. Наприклад, у Польщі після 1989 року рух «Солідарність» сприяв прозорості через громадський тиск і моніторинг урядових рішень [7]. В Україні після Революції Гідності 2013–2014 років ініціативи, такі як «Реанімаційний пакет реформ», відіграли вирішальну роль у просуванні антикорупційного законодавства [17].

Слід також згадати про такий механізм, як представництво суспільних інтересів, особливо маргіналізованих груп. У період

транзиту, коли владні інститути часто не відображають усього розмаїття суспільства, громадянське суспільство забезпечує врахування потреб меншин, жінок чи молоді. Наприклад, у Тунісі після «Арабської весни» громадські організації сприяли включенню гендерної рівності до нової конституції [4]. Ще одним аспектом є мобілізація громадян, що є критично важливим для легітимності демократичних процесів. Яскравим прикладом є «Помаранчева революція» в Україні 2004 року, коли масові протести, організовані громадянським суспільством, змусили владу поважати результати виборів. Нарешті, громадянське суспільство надає експертну підтримку, пропонуючи владі рекомендації щодо реформ. Аналітичні центри та громадські організації компенсують брак досвіду державних інститутів, як це було в посткомуністичних країнах Центральної Європи [2].

Проте ефективність громадянського суспільства обмежується низкою перешкод. У багатьох країнах, що переживають транзит, уряди застосовують репресивні заходи, такі як законодавчі обмеження чи цензура. Наприклад, у Росії закон про «іноземних агентів» після 2012 року значно ускладнив діяльність неурядових організацій. Фрагментація суспільства, спричинена ідеологічними чи регіональними розбіжностями, також послаблює скоординовані зусилля громадянського суспільства [12]. Брак ресурсів, включаючи фінансування та кваліфікованих кадрів, є ще однією проблемою, що знижує спроможність організацій впливати на політику. Крім того, у пост-авторитарних суспільствах низький рівень довіри до громадських ініціатив, зумовлений історичним досвідом, ускладнює їхню взаємодію з населенням.

Для подолання цих викликів і посилення ролі громадянського суспільства необхідні скоординовані зусилля. Створення правового середовища, яке гарантує свободу діяльності громадських організацій, є передумовою їхньої ефективності. Прозоре фінансування, зокрема через міжнародні гранти, може зменшити залежність від окремих донорів. Розвиток інституційної спроможності через навчання активістів і створення мереж співпраці підвищує ефективність громадянського суспільства. Нарешті, залучення молоді до громадських ініціатив забезпечує довгострокову сталість реформ.

Громадянське суспільство є незамінним елементом демократичного транзиту, оскільки воно сприяє формуванню ефективних і легітимних владних рішень через контроль, представництво, мобілізацію та

експертизу. Його здатність долати виклики, такі як репресії, фрагментація чи ресурсні обмеження, залежить від співпраці з владою та міжнародними партнерами. Лише за умов взаємної довіри та спільної мети – побудови демократичного суспільства – громадянське суспільство може реалізувати свій потенціал як рушій реформ.

Для створення моделі, яка описує роль громадянського суспільства у формуванні ефективних владних рішень під час демократичного транзиту необхідно систематизувати ключові елементи, взаємозв'язки та процеси, які визначають його вплив. Модель має бути цілісною, науково обґрунтованою, без використання підзаголовків, як зазначено у вашому запиті, і спиратися на теоретичні концепції та емпіричні приклади. Вона може бути представлена як концептуальна схема, що описує функції громадянського суспільства, контекст демократичного транзиту, виклики та результати, з посиланнями на літературу.

Громадянське суспільство, що включає неурядові організації, активістів, медіа та громадські ініціативи, виступає посередником між державою та суспільством у період демократичного транзиту – переходу від авторитарного чи напівавторитарного режиму до демократії з верховенством права та свободою слова [14]. Його роль у формуванні ефективних владних рішень базується на чотирьох основних функціях: контроль за владою, представництво суспільних інтересів, мобілізація громадян і надання експертизи. Контроль за владою забезпечує прозорість і підзвітність через моніторинг урядових рішень, як це було в Польщі після 1989 року, коли рух «Солідарність» сприяв громадському нагляду за реформами [7]. Представництво інтересів дозволяє враховувати потреби маргіналізованих груп, наприклад, через включення гендерної рівності до конституції Тунісу після «Арабської весни» [4]. Мобілізація громадян, як у випадку «Помаранчевої революції» в Україні 2004 року, активізує суспільство для захисту демократичних принципів [11]. Експертиза, надана аналітичними центрами, компенсує інституційну слабкість держави, як це спостерігалось в посткомуністичних країнах [2].

Модель передбачає, що ці функції діють у контексті демократичного транзиту, який характеризується нестабільністю інститутів, низькою довірою до влади та суспільною фрагментацією. Громадянське суспільство взаємодіє з державними інститутами, громадянами та міжнародними акторами, створюючи динамічну систему впливу. Воно формує зворотний зв'язок: від громадян до

влади через артикуляцію потреб і від влади до громадян через контроль за виконанням рішень. Проте ефективність цієї взаємодії обмежується викликами: репресивними заходами з боку держави, як у Росії після введення закону про «іноземних агентів», фрагментацією суспільства через ідеологічні чи регіональні розбіжності [12], браком ресурсів і низьким рівнем довіри, зумовленим авторитарним минулим.

Результати діяльності громадянського суспільства в цій моделі вимірюються через три показники ефективності владних рішень: прозорість (доступність інформації про рішення), інклюзивність (врахування інтересів різних груп) і легітимність (суспільна підтримка рішень). Наприклад, в Україні після 2014 року ініціативи громадянського суспільства, такі як «Реанімаційний пакет реформ», сприяли антикорупційним законам, що підвищили прозорість і легітимність влади [17]. Модель також враховує зовнішні фактори, такі як міжнародна підтримка, яка може посилювати спроможність громадянського суспільства через гранти чи навчання, але також створювати залежність від донорів.

Для посилення ролі громадянського суспільства модель пропонує стратегії: створення правового середовища для захисту свобод, забезпечення прозорого фінансування, розвиток інституційної спроможності через освіту активістів і залучення молоді для сталості реформ. Ці стратегії спрямовані на подолання викликів і максимізацію впливу громадянського суспільства на владні рішення (табл. 1).

Отже, модель зображує громадянське суспільство як динамічний актор, який через контроль, представництво, мобілізацію та експертизу формує ефективні владні рішення в умовах демократичного транзиту. Його успіх залежить від здатності долати внутрішні та зовнішні обмеження та налагоджувати співпрацю з державою і суспільством, що забезпечує прозорість, інклюзивність і легітимність політичного процесу.

Висновки. Громадянське суспільство є ключовим актором у демократичному транзиті, сприяючи формуванню ефективних владних рішень через контроль, представництво інтересів, мобілізацію громадян та надання експертизи. Воно забезпечує зв'язок між державою та суспільством, підвищуючи прозо-

Таблиця 1

Модель ролі роль громадянського суспільства у формуванні ефективних владних рішень під час демократичного транзиту

Компонент моделі	Опис
Функції громадянського суспільства	1. Контроль за владою. Забезпечує прозорість і підзвітність через моніторинг, як у Польщі після 1989 року (рух «Солидарність»). 2. Представництво інтересів. Враховує потреби маргіналізованих груп, наприклад, гендерна рівність у Тунісі після «Арабської весни». 3. Мобілізація громадян. Активізує суспільство, як під час «Помаранчевої революції» в Україні 2004 року. 4. Надання експертизи. Компенсує слабкість інститутів через аналітичні центри, як у посткомуністичних країнах.
Контекст демократичного транзиту	Перехід від авторитарного до демократичного режиму з верховенством права та свободою слова. Характеризується нестабільністю інститутів, низькою довірою та фрагментацією суспільства.
Взаємодія	Громадянське суспільство є посередником між державою, громадянами та міжнародними акторами, створюючи зворотний зв'язок: артикуляція потреб громадян і контроль за рішеннями влади.
Виклики	1. Репресії. Державні обмеження, як у Росії після закону про «іноземних агентів» (2012). 2. Фрагментація суспільства. Ідеологічні та регіональні розбіжності. 3. Брак ресурсів. Обмежене фінансування та кадри. 4. Низький рівень довіри. Спадщина авторитарного минулого.
Результати	Ефективність рішень оцінюється через: 1. Прозорість. Доступність інформації. 2. Інклюзивність. Врахування інтересів різних груп. 3. Легітимність. Суспільна підтримка, наприклад, антикорупційні реформи в Україні після 2013 року.
Зовнішні фактори	Міжнародна підтримка (гранти, навчання) посилює спроможність, але може створювати залежність від донорів.
Стратегії посилення	1. Правове середовище. Захист свободи діяльності організацій. 2. Прозоре фінансування. Міжнародні гранти для зменшення залежності. 3. Інституційна спроможність. Навчання активістів і мережі співпраці. 4. Залучення молоді. Забезпечення сталості реформ.

рість, інклюзивність і легітимність політичних процесів у період трансформації, коли інститути слабкі, а довіра до влади низька. Аналіз теоретичних концепцій підтверджує, що громадянське суспільство відіграє роль посередника, компенсуючи інституційні прогалини та артикулюючи суспільні потреби. Проте його ефективність обмежується репресіями, як у Росії після 2012 року, фрагментацією суспільства, браком ресурсів і низькою довірою, що є спадщиною авторитарного минулого.

Модель, систематизує функції громадянського суспільства, контекст транзиту, виклики, результати та стратегії посилення, підкреслюючи його динамічну роль у ство-

ренні зворотного зв'язку між громадянами та владою. Для максимізації потенціалу громадянського суспільства необхідні правові гарантії, прозоре фінансування, розвиток інституційної спроможності та залучення молоді. Лише за умов співпраці з державою та міжнародними партнерами на основі взаємної довіри громадянське суспільство може стати рушієм демократичних реформ, забезпечуючи стабільність і справедливість у транзитних суспільствах.

Перспективні напрямки досліджень пов'язані із роллю цифрових технологій та економічних трансформацій в контексті громадянського суспільства.

Література:

1. Barber B. *Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age*. Berkeley: University of California Press. 2003. 320 p.
2. Carothers T. The End of the Transition Paradigm. *Journal of Democracy*. 2002. № 13(1). P. 5–21.
3. Castells M. *The Power of Identity*. Wiley-Blackwell. 2009. 588 p.
4. Charrad M. M., & Zarrugh, A. Equal or Complementary? Women in the New Tunisian Constitution after the Arab Spring. *The Journal of North African Studies*. 2014. № 19(2). P. 230–243.
5. Diamond L. *Developing Democracy: Toward Consolidation*. Johns Hopkins University Press. 1999. 384 p.
6. Dryzek J. S. *Deliberative Democracy and Beyond: Liberals, Critics, Contestations*. Oxford: Oxford University Press. 2002. 208 p.
7. Ekiert G., Kubik, J. *Rebellious Civil Society: Popular Protest and Democratic Consolidation in Poland, 1989–1993*. University of Michigan Press. 1999. 278 p.
8. Evans P. *Embedded Autonomy: States and Industrial Transformation*. Princeton: Princeton University Press. 1995. 344 p.
9. Fraser N. *Justice Interruptus: Critical Reflections on the «Postsocialist» Condition*. New York: Routledge. 1997. 252 p.
10. Fung A. *Empowered Participation: Reinventing Urban Democracy*. Princeton: Princeton University Press. 2002. 396 p.
11. Harasymiw B. Ukraine's «Orange Revolution» and Why It Fizzled. *Journal of Democracy*, 2007. 22 p.
12. Howard M. M. The Weakness of Civil Society. *Journal of Democracy* 2002. № 13(1). P. 157–169
13. Kaldor M. *Global Civil Society: An Answer to War*. Cambridge: Polity Press. 2003. 189 p.
14. Linz J. J., Stepan A. *Problems of Democratic Transition and Consolidation*. Johns Hopkins University Press. 1996. 479 p.
15. Misak C. *Truth, Politics, Morality: Pragmatism and Deliberation*. London: Routledge. 2000. 193 p.
16. Ostrom E. *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge: Cambridge University Press. 1990. 280 p.
17. Pishchikova K. *Promoting Democracy in Postcommunist Ukraine: The Contradictory Outcomes of US Aid to Women's NGOs*. 2010. 237 p.
18. Slaughter A.-M. *A New World Order*. Princeton: Princeton University Press. 2009. 368 p.
19. Stepan A. *Rethinking Military Politics: Brazil and the Southern Cone*. Princeton: Princeton University Press. 1988. 192 p.
20. Tarrow S. *Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics*. Cambridge: Cambridge University Press. 2011. 352 p.
21. Tilly C. *Social Movements, 1768–2004*. Boulder: Paradigm Publishers. 2004. 204 p.
22. Young I. M. *Inclusion and Democracy*. Oxford: Oxford University Press. 2002. 528 p.

Дата надходження статті: 09.06.2025

Дата прийняття статті: 18.06.2025

Опубліковано: 01.10.2025